

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПРИНЦИПУ РІВНОСТІ ПЕРЕД ЗАКОНОМ ТА СУДОМ

В статті проаналізовано сутність принципу рівності перед законом і судом. Виявлено відмінності між поняттями «рівність» та «рівноправність». Охарактеризовано винятки з правил про рівність всіх перед законом і судом.

Ключові слова: *Рівність, рівноправність, рівність перед законом і судом.*

В статье проанализированы сущность принципа равенства перед законом и судом. Выявлены различия между понятиями «равенство» и «равноправие». Охарактеризованы исключения из правил о равенстве всех перед законом и судом.

Ключевые слова: *Равенство, равноправие, равенство перед законом и судом.*

In the article essence of principle of equality is analysed before a law and court. Differences between concepts "equality" and "equality" of rights are educed. Exceptions are described from rules about equality all before a law and court.

Key words: *Equality, equality of rights, equality before the law and the courts.*

Постановка проблеми. Загальна декларація прав людини проголошує, що кожна людина повинна мати всі права і свободи незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового, заможного або іншого становища (стаття 2).

Будучи суверенною державою, Україна закріпила цей принцип у статті 24 Конституції, й отже, цей принцип поширюється на всіх учасників судового процесу при здійсненні правосуддя.

Стан дослідження. Значний внесок у розробку питань забезпечення рівності сторін в судочинстві внесли такі вчені і практики, як М. Барщевський, С. Боднар, Т. Варфоломеева, В. Гончаренко, Т. Добровольська, О. Жуковський, Я. Зейкан, Л. Ісмаїлова, О. Кучинська, В. Маляренко, В. Нор, І. Петрухін, М. Полянський, В. Тертишник, М. Шумило та інші. Проте не дивлячись на таку зацікавленість з боку науковців питання пов'язані з принципом рівності перед законом та судом потребують подальших досліджень

Виклад основного матеріалу. Принцип правової рівності знайшов своє відображення в декількох статтях Конституції України. Так, ст. 24 Конституції України визначає рівність конституційних прав та свобод громадян незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками. Рівність громадян перед законом і судом закріплена в ст. 129 Конституції України в якій зазначено, що однією з основних засад судочинства в Україні є рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом, незалежно від їх походження, соціального та майнового стану, расової та іншої приналежності, статі, освіти, мови, ставлення до релігії та інших обставин. На розвиток цього принципу і відповідно до нього сторонам у процесі надані рівні процесуальні права. Тобто обидва принципи – і принцип рівності перед законом і судом, і принцип рівноправності сторін – органічно пов'язані та взаємообумовлені між собою [1, с. 71]. Але в сучасній науці проводять межу між поняттями «рівність» і «рівноправність». І. Полховська, цілком обґрунтовано доходить висновку, що вони не тотожні, але тісно взаємопов'язані категорії. Рівність – надзвичайно складне й багатоаспектне явище, яке можна розглядати у правовому, економічному, політичному, філософському та інших аспектах. Крім того, на її думку рівність є ширшим поняттям за рівноправність й включає останню [2, с. 8].

Принцип рівності органічно доповнює вимоги принципу справедливості та визначає відправні засади здійснення діяльності органів влади по виконанню завдань держави. Тому, на думку С. Боднара принцип рівності вимагає від посадових осіб у своїй професійній діяльності рівного ставлення до будь-яких осіб, незалежно від ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання та ін. (для юридичних осіб незалежно від форми власності). Крім цього, принцип рівності визначає рівний обсяг прав, свобод та обов'язків однопорядкових юридичних та фізичних осіб [3, с. 15-16].

Принципи рівності перед законом і судом має дві сторони, два аспекти – рівність перед законом і рівність перед судом. Рівність громадян перед законом означає, що при судовому розгляді до всіх застосовуються одне й те ж матеріальне і процесуальне законодавство, ніхто не має при цьому ніяких переваг і обмежень у правах [4, с. 15]. Рівність перед судом – одна з конституційних засад судочинства, що полягає в наступному: а) рівності процесуальних можливостей сторін – учасників судового розгляду й б) однаковості судових процедур при розгляді подібних справ [5, с. 51].

Рівність усіх учасників процесу перед судом, є похідною від вимоги доступності судового захисту й наявності права на нього, оскільки громадяни мають право звертатися до суду, юрисдикція якого є необмеженою і поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Як правильно зазначає Т. Добровольська, рівність

громадян перед законом – поняття ширше, ніж рівність їх перед судом: адже перше характеризує правовий стан громадян у всіх галузях життя суспільства, а друге стосується лише сфери здійснення правосуддя [6, с.152].

Рівність громадян перед законом і судом – це не тільки надання їм прав, а й однаковою мірою неухильне виконання покладених на них обов'язків, у тому числі й обов'язку відповідати за вчинене [7, с.64]. Ніяке особливе становище того чи іншого громадянина не може звільнити його від підкорення вимогам закону й суду. Пленум Верховного Суду у постанові «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 р. № 9 наголосив, що положення про законність судочинства та рівність усіх учасників процесу перед законом і судом зобов'язують суд забезпечити всім їм рівні можливості щодо надання та дослідження доказів, заявлення клопотань та здійснення інших процесуальних прав (п.10) [8, с.30]. Рівність громадян розповсюджується по відношенню до них не тільки судом, але й слідчим, прокурором і дізнавачем. Тобто даний принцип повинен проявлятися у кожній судовій справі.

Принцип рівності учасників судового процесу перед законом і судом закріплено у ст. 9 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якій зазначено, що правосуддя в Україні здійснюється на засадах рівності всіх учасників судового процесу перед законом незалежно від статі, раси, кольору шкіри, мови, політичних, релігійних та інших переконань, національного чи соціального походження, майнового стану, роду і характеру занять, місця проживання та інших обставин.

Сторони рівні в можливості користуватися процесуальними правами, що визначаються лише їх процесуальним статусом: цивільний позивач, цивільний відповідач, підсудний, потерпілий та ін. Ніхто з них не має ніяких переваг і не зазнає ніяких обмежень незалежно від раси, кольору шкіри, політичних та інших ознак. Однак закон, ураховуючи, що громадяни фактично не рівні (оскільки вони можуть бути неповнолітніми, фізично чи психічно хворими або бути особами, які не можуть оплатити послуги адвоката, тощо), передбачає механізми, що дозволяють таким громадянам стати процесуально рівними, тобто повністю реалізувати свої права. Так, особі, яка не володіє мовою судочинства, обов'язково надається перекладач, неповнолітньому підсудному – захисник [9, с. 70-71].

Винятки з правил про рівність всіх перед законом і судом передбачені в Основному Законі України стосовно недоторканності й відповідальності Президента, народних депутатів України, суддів, у тому числі суддів Конституційного Суду України (ч. 3 ст. 80, ч. 1 ст. 105, ч. 1 ст. 126, ч. 1 ст. 149). Такі винятки, як слушно зазначає І. Полховська, слугують публічним інтересам, є гарантіями неупередженого виконання цими особами суспільно корисних і важливих державних функцій, здійснення професійної діяльності в інтересах усіх членів суспільства [2, с. 11-12].

Висновок. Отже, рівність громадян перед законом і рівність їх перед судом – це положення, які невід'ємно пов'язані одне з одним. Проте вони мають самостійний зміст. Рівність громадян перед законом треба розглядати як наявність однакових матеріальних і процесуальних законів, які не створюють їм переваг чи обмежень залежно від тих обставин, які передбачені ст. 24 Конституції. Що ж стосується іншої вимоги – рівності усіх учасників процесу перед судом, то вона є похідною від вимоги доступності судового захисту й наявності права на нього, оскільки громадяни мають право звертатися до суду, юрисдикція якого є необмеженою і поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі.

Література:

1. Бондарчук С.А. Принцип рівності учасників адміністративного процесу // *Право і безпека*. – 2010. – №5. – с.71-75.
2. Полховська І.К. Конституційний принцип рівності людини і громадянина в Україні. – Автореферат дис...к.ю.н. за спеціальністю 12.00.02 – Харків, 2007. – 18 с.
3. Боднар С.Б. Рівність як категорія філософії права. – Автореферат дис...к.ю.н. за спеціальністю 12.00.12 – Львів, 2010. – 22 с.
4. Ісмаїлова Л.Б. Етико-психологічний аспект законодавчого забезпечення рівності сторін у кримінальному судочинстві // *Адвокат*. – 2006. – №12. – С. 11-17.
5. Москвич Л. М Ефективність судової системи: концептуальний аналіз : Монографія – Харків : Видавництво «ФІНН», 2011. – 384 с.
6. Добровольская Т.Н. Принципы уголовного процесса – М.: Юрид. лит., 1971. – 200 с.
7. Рабінович П.М. Права людини : соціально-антологічний вимір. Колективна монографія. Праці Львівської лабораторії прав людини і громадянина Науково-дослідного інституту державного будівництва та місцевого самоврядування Академії правових наук України. – Львів : Світ, 2006. – 280 с.
8. Постанова Пленуму Верховного Суду України №9 від 1 листопада 1996 року «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» // *Збірник постанов ПВСУ (1972-2005)* – Х.: Видавець СПДФО Вапнярчук Н.Н., 2005. – С. 28-34.
9. Телітко В. Е. Закон України «Про судоустрій і статус суддів». Науково-практичний коментар / За ред. Молдована В. В. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 528 с.